

publicat: **Păcală în satul lui** (1886), **Polipul unchiului** (1886), o farsă jucată de o pereche de tineri unui unchi ipohondru, drama **Gașpar Grațiani** (1886), care-i produce unele neplăceri.

Dacă ar fi să reconstituim viața și activitatea lui Ioan Slavici, ne-ar fi de mare ajutor lucrările sale cu caracter autobiografic ca: **Fapta omenească. Scrisori adresate unui tânăr** (1888 – 1889), **Amintiri** (1924), **Închisorile mele** (1921), **Lumea prin care am trecut** (1926).

Slavici nu-și rememorează adolescența decât la bătrânețe, în **Lumea prin care am trecut**. Șiria era unul din acele sate transilvănene în care trăiau în bună înțelegere o puzderie de naționalități: sârbi, cehi, evrei, unguri, șvabi etc. Slavici primise o educație antinaționalistă și antișovină: << Când întâlnești în calea ta un român, îmi zicea mama – notează scriitorul în **Lumea prin care am trecut** – să-i zici „Bună ziua!”, dar maghiarului să-i zici „Io napot!”, iar neamțului „Guten Tag!” >>

Memorialistul consemnează în **Lumea prin care am trecut**, „lumea de atunci”, oameni, locuri și întâmplări. Este de notat că prozatorul a fost un om al locurilor sale, care l-au marcat și l-au inspirat: „Din Țara Moșilor, de pe la Abrud, drumul trecea prin Șiria”. Prozatorul notează cu atenție topografică o localizare specială, o topografie pe care a înregistrat-o ecranul memoriei sale: imaginea drumului, ca semn al unei existențe ancestrale, pe care evenimentele social-istorice au sedimentat-o și au stabilizat-o.

Este de reținut percutanța imaginii înregistrate asupra unei geografii și a unui spațiu cu conotații istorice: drumul „trece muntele și se coboară la Brad, de acolo la Baia-de-Criș și apoi prin Hălmașu la Buteni și pe Criș la vale la Pâncota, unde cotește la stânga și o ia printre satele din Podgorie până-n mijlocul Șiriei, unde cotește iar drept spre Arad”.

Zona Aradului este „zona umblată”, drumul fiind martorul inextricabil al trecerii oamenilor, al evenimentelor, al lucrurilor vieții: „Este, deci, lucru neiertat să nu te duci și tu la casa celui ce-a făcut popas la casa ta și multe drumuri făceau oamenii cumsecade numai și numai pentru ca să poată poposi mai ici, mai acolo”.

Amintirea locurilor este vie și penetrantă: „Casele părinților mei se aflau adică în drumul Aradului, la colțul unei uliți ce cobora spre imașul sau băătura de la marginea dinspre câmp a satului”.

Cu alte cuvinte, satul intră în viziunea artistică a lui Slavici, ca centrul lumii”, iar constatarea aceasta vine în întâmpinarea aceleiași viziuni a lui Ion Creangă despre satul moldovenesc.

Notațiile prozatorului sunt totodată argumente ale unei mărturisiri subiective, arhetipale: „Pretutindeni pe unde mă duceam oamenii mă îmbrățișau cu dragoste, încât minunea nu-i dacă m-am pătruns în curând de gândul că lumea e alcătuită din oameni care mă iubesc și pe care am deci să-i iubesc și eu”.

Aprecierea scriitorului a venit din partea lui Titu Maiorescu: << Titu Maiorescu avea toată dreptatea când în scrisoarea sa de la mai 1887 zicea că rezultatul politicei susținute în coloanele „Tribunei” nu atârna de noi, ci de niște mari evenimente, care se vor întâmpla „după niște împrejurări asupra formei și efectului cărora activitatea d-tale nu poate avea nici o înrăurire” >>.

Invocarea lui Maiorescu este făcută în contextul în care „Junimea” era preocupată de marile manifestări organizate cu ocazia serbării de la Putna din 1871. Ioan Slavici notează: „Sosiți la mănăstire, membrii deputațiunii de la Iași n-au voit să se dea jos din trăsuri decât după ce președintele lor, Mihail Kogălniceanu, va fi primit lămuriri satisfăcătoare în ceea ce privește rostul politic al serbării...”.

Pentru Slavici rostul scrierii a fost îndrumarea cititorului „spre o viețuire potrivită cu firea omenească”. După cum afirma, el scria pentru „mulțumirea mea sufletească” și pentru că „nu eram în stare să mă stăpânesc”.

Confesiunea **Fapta omenească** cuprinde zece scrisori adresate unui prieten imaginar, scrise în 1881, în închisoare la Vaț. Mărturisirea cuprindea concepția lui Slavici despre lume și viață. Este o lucrare fundamentală nu numai pentru cunoașterea autorului, ci și pentru înțelegerea unei

anumitei epoci din istoria gândirii românești din Transilvania. Scrisorile trimise lui Ion Bianu sunt un fel de jurnal de închisoare, cam monoton și fără evenimente. El elogiază iubirea de oameni și stăpânirea de sine; sunt unele influențe din Confucius și Schopenhauer.

În **Amintiri** evocă epoca din Viena, Iași și București și pe prietenii săi: Eminescu, Creangă, Caragiale, Coșbuc, Maiorescu, Bechnitz.

La puțin timp după ieșirea de la Văcărești publicase **Închisorile mele** (1921) în care descrie împrejurările în care a petrecut anii de temniță la Vaț, Domnești și Văcărești. De fapt, aproape întreaga operă memorialistică a lui Slavici a fost scrisă în această perioadă, amintirea fiind singura consolare a scriitorului.

A scris în ultimii cinci ani ai vieții două romane: **Cel din urmă Armaș**, publicat în 1923, în care e reflectată decăderea clasei boierești și **Din păcat în păcat**, tipărit în „Adevărul literar și artistic”, roman ce zugrăvește decăderea morală a unui personaj.

Memorialistica este un gen narativ non-fiction, care abordează diferențiat, două proceduri clasice de textualizare: portretul și acțiunea sau intriga, când se face referință la viața sa și la implicările sale politice, juridice, didactice.

Slavici nu-și scrie memoriile, odihnindu-se ca boierii de la „Junimea”. El a avut tenacitatea, inflexibilitatea morală a eroilor săi și a făcut o strălucită carieră, care nu l-a protejat însă de umilință și penitență. Cetățean austro-ungar și artist multicultural se simte foarte român și va fi un luptător pe baricadele naționale.

Cele trei volume de memorii: **Închisorile mele**, **Amintiri**, **Lumea prin care am trecut** – sunt scrise după împlinirea vârstei de 70 de ani. După ce a scris un roman foarte interesant, **Cel din urmă Armaș** (1923), a reluat aceeași substanță narativă, dar în formulă memorialistică în **Amintiri** (1924). Romanul este o cronică a Bucureștilor din perioada 1875 – 1880, cu personaje atestabile (Maiorescu, Eminescu, Creangă)

Relația lui Slavici cu epoca sa este extrem de evidentă în memoriile scriitorului, care explică totodată și resentimentele sale împotriva ei. Memoriile lui Slavici apar în acest caz, cum s-a subliniat în critica literară, ca o „acțiune compensatorie oferită de scriitor propriului său eu rănit...”.

În memoriile sale, prozatorul a accentuat, precum Nicolae Iorga mai apoi, mărturia unui timp istoric, ca martor pasionat al acestuia. Cităm, în acest sens un pasaj elocvent aparținând lui Nicolae Iorga și propriilor sale mărturii consemnate în volumul **O viață de om așa cum a fost**: „A scrie istoria e o datorie pentru omenire, a adăogi cu ce ai aflat, e o obligație pentru fiecare, rămânând ca acei ce pot scrie să aducă de la cine poate numai să vorbească”.

Atitudinea lui Ioan Slavici apare de aceea extrem de interesantă, sub semnul unui sentimentalism lucid și înțelept. Observațiile tăioase ale prozatorului explică totodată și realismul acut al unei viziuni, situarea acesteia asupra unor mărunte semnificații banale, cotidiene. Slavici face aici dovada unor propensiuni adânci filozofice, în tușe sigure și rapide. Astfel, textul intitulat **Fapta omenească**, subintitulat **Scrisori adresate unui om tânăr**, cu destinație civică, moralizatoare a unei viziuni asupra vieții: „Fapta mea e rezultatul voinței mele și numai al voinței mele, pe care o manifestez prin fapta mea și o execut pe cât mă iartă puterile. Am merge prea departe dacă am voi să cercetăm ce este voința și cum se produce ea în mine...”.

Atitudinea lui Slavici este evident pusă sub însemnele principiilor moralei creștine: „Nădejdea și credința...sunt trecătoare fiindcă sunt atribute omenești, adică niște lucruri pe care azi le putem câștiga și mâine le putem pierde; iubirea e însă veșnică, fiindcă e atribut dumnezeiesc, deci un lucru care a fost, este și va fi în vecii vecilor”.

Paginile de literatură memorialistică au fost răspândite și în presă, precum cele adunate în volumul **Amintiri**, care evocă printre altele figura marcantă a lui M. Eminescu: „...era peste puțină să cunoști și să nu iubești pe acel om frumos și totdeauna răzător, care n-avea în el iubire de sine, nu cerea de la nimeni nimic, nu i se pune nimănui în cale, nu râvnea nici la bunuri, nici la onoruri lumești, visa în toate clipele vieții lui fericirea neamului și te fura cu vorba în aieveja. Era chiar în

glasul lui un timbru atât de duios, încât nu se putea să-l fi auzit fără ca să dorești a ți-l mai reaminti, și din gura lui nici ocară nu putea să te mârșească”.

Accentuarea, în aceste evocări, a unei solidarități intelectuale cu junimiștii este dovada unei înalte conștiințe a prozatorului ardelean de a evidenția realismul, atmosfera și climatul febril de angajare dărză întru înfăptuirea idealurilor naționale: „Sun acum douăzeci și mai bine de ani de când, în toiul luptei culturale, pe cât de vii, pe atât de grele, am grăit întâia oară vorba că soarele pentru toți românii la București răsare...E cu toate acestea adevărat și azi că soarele pentru toți românii la București răsare. Dacă lumina e aici, se luminează pretutindeni unde trăiesc românii, iar dacă e întuneric, se-ntunecă pretutindeni. Toți de pretutindeni avem dar să dăm ceea ce e mai bine în sufletele noastre nu ca să propagăm cultura din România, ci să combatem duhul cel rău de care e stăpânită azi România”.

Interesul material memorialistic pe care Ioan Slavici îl aduce în fața publicului, de fapt în fața istoriei, așa cum s-a remarcat, este menit să justifice atitudinea sa de patriot care a suferit pentru aceeași credință, temnița maghiară – acuzat de trădarea intereselor patriei, în situația în care Transilvania făcea parte din imperiul austro-ungar și, mai apoi, întemnițarea în România, când fusese acuzat de colaboraționism cu ocupantul german în timpul primului război mondial. Atitudinea lui Slavici rămânea în fapt aceeași, diferind doar unghiul de judecare. Slavici făcea parte din aceia care vedeau în coroana Austriei o garanție a suveranității românești într-o Transilvanie a „autodominării”, având teama ca nu cumva prin alianța cu Rusia, românii ardeleni să se salveze de opresiunea maghiară, dar să ajungă sub dominația acaparatoare slavă. Era o teamă de circumspecție pe care mulți dintre contemporanii săi nu au voit s-o admită.

Memorialistica lui Slavici ilustrează, prin însăși mărturia fidelă a vieții sale, credința unui mare patriot, așa cum a înțeles el să lupte pentru interesele neamului. Sunt pagini de o vibrantă trăire a evenimentelor, de un dramatism teribil în care evocarea este cuceritoare. Ecranul memoriei lui Slavici a înregistrat, ca într-un veritabil roman – frescă a epocii, cât și ca o mărturisire probantă prin fapte, evenimentele unei epoci și faptele unei întregi generații de luptători ce și-au văzut cu ochii lor visul împlinit: dobândirea suveranității și unității noastre naționale. Paginile acestea ale lui Slavici se citesc și astăzi și se vor citi mereu cu pasiune și însuflețire de cei ce urmează după noi.

Memorialistica lui Slavici este vie, mustește de o spontaneitate controlată și nu de imperfecțiuni sau imprecizii. Slavici nu se înduioșează, nu are nici nostalgii. Pentru Slavici a trăit momentele în care partenerii săi de la „Junimea”, un Eminescu, un Creangă, pe care îi știa foarte bine ca persoane în carne și oase, se clasicizaseră, deveniseră genii ale literaturii române, pe când el însă se mai lupta ideologic cu puterea și, în jurul vârstei de 70 de ani mai făcea stagii pe la Văcărești.

Faima de memorialist îi creează **Amintiri** care însă nu este decât o culegere de articole publicate cu diverse prilejuri. Cercetătorul descoperă un bogat material memorialistic într-o serie de lucrări, parte incluse în volumele de nuvele, parte rămase încă în periodice. Scriitorul evocă întâmplări din „lumea prin care trece”, înfățișându-se erou, fie în rolul principal, fie alături de alții, însă oameni „comuni”.

Memorialistica scriitorului, aceea care l-a impus în conștiința publică drept reprezentat de seamă al acestui gen literar, începe o dată cu evocarea marilor personalități ale vremii sale. Maiorescu este evocat când se vorbește despre Coșbuc, insistându-se asupra refuzului criticului de a primi numărul din „Vatra” în care se publicase poezia **Noi vrem pământ**. Creangă este și el menționat ici și acolo în memorialistică; evocarea **Ion Creangă**, care figurează în **Amintiri** este un articol comemorativ.

Slavici se lasă înșelat de faptul că Ion Creangă își expune oral operele literare și trece la scrierea lor numai la îndemnul stăruitor al prietenilor. El pierde din vedere că metoda de lucru a lui Creangă stă în a compune oral și numai după aceea se așează la masa de lucru, operație, nici ea lipsită de chinurile creației. Și, totuși, memorialistul evocă personalitatea lui Creangă cu mai multă pătrundere decât pe cea a lui Maiorescu.

Caragiale este prezentat îndată după moartea sa, în articolul **I. L. Caragiale** în „Calendarul Minervei” pe 1913, care inclus în **Amintiri**, pierde caracterul de scriere ocazională. Caragiale este văzut ca o minte scrutătoare și iscoditoare, cu dispreț pentru conservatori, care formau „publicul”, ce citea „gazeta”. Caragiale este evocat în contrast cu Eminescu.

G. Coșbuc este un scriitor pe care Slavici l-a impus în literatură. Memorialistica lui Slavici în care evocă personalitatea lui Coșbuc are un pronunțat caracter polemic. În articolul **Coșbuc și Titu Maiorescu**, Slavici se oprește la atitudinea criticului față de „Vatra”, revistă care este opera poetului. „Coșbuc are prea puțină cultură generală – scrie Maiorescu în „Familia” -, nu cunoaște destul nici istoria veche, nici societatea modernă și citirea pe apucate a traducerilor germane din limbi asiatice nu-i poate îndeplini lacuna”. Slavici combate această apreciere, care își face drum tot mai larg după moartea poetului și în articolul **Gheorghe Coșbuc: Măestrul** se oprește tocmai la cultura sa literară și cu deosebire a celei clasice și italiene.

M. Eminescu, însă, domina memorialistica lui Slavici, din publicațiile la care a colaborat și pe unele le-a condus. **Fapta omenească** cuprinde numeroase pasaje în care se evocă personalitatea poetului.

Comemorarea în 1909 a două decenii de la moartea poetului se face într-un moment când se discută mult despre „unitatea culturală” a românilor. Memorialistul publică articolele: **Eminescu – omul, Eminescu și limba românească, Poporanismul lui Eminescu, Eminescu și ardelenii, Eminescu și „Junimea”, Eminescu în politică.**

Aniversarea, în 1921, a unei jumătăți de secol de la întemeierea „României June”, societatea studenților români din Viena, îi oferă scriitorului prilejul să evoce, în **Eminescu la Viena și Clopotnița Mănăstirii Putna**, vremea anilor petrecuți cu Eminescu la studii. Slavici mai publică articolele: **Alecsandri și Eminescu, Eminescu și Caragiale și Eminescu și Caragiale. Felul lor de a concepe viața, La balamuc și Eminescu la București.**

Împrejurarea în care își publică Slavici lucrările memorialistice ilustrează caracterul lor „ocazional”. Cel mai adesea, articolele lui sunt și răspunsuri la unele afirmații cu privire la viața poetului, care i se par profanatoare.

Există între lucrările memorialistice ale lui Ioan Slavici și câteva care nu sunt ocazionale: **Închisorile mele și Lumea prin care am trecut.** Ele au ca punct de plecare **Fapta omenească.** Aici Slavici vorbește în repetate rânduri de „tata bătrân”, de tatăl său, de sora sa și cu deosebire de mama sa. Ei sunt evocați prin o mulțime de întâmplări, multe imaginate, încât devin personaje literare. Mama sa este înfățișată în rolul de pedagog care își îndrumă fiul în educarea stăpânirii de sine, dar este greu de admis că țărâncă din Șiria avea idei de această natură. Slavici evocă aici anii studenției la Viena, prezintă interes și în mai mare măsură decât evocarea copilăriei.

Fapta omenească este o scriere în care precumpănește evocarea și confesiunea și mai puțin informarea propriu-zisă și datele stricte. Scriitorul are în vedere fapta înaltă, viața interioară și aventura spirituală. Raportarea se face la familie, la prieteni, la învățăturile profesorilor și filozofilor. Autorul scrie că „gratitudinea, iubite amice, în lumea cea adevărată nu există: e un lucru pe care toți îl caută, dar nimeni nu-l găsește”. Pentru scriitor termenul e complementar cu ingratitudea și cu prostia.

Mulțumirea de sine și de ceilalți constituie un pas spre iubire, nemulțumirea este un pas înapoi. Este mai bine ca alții să se plângă de noi, decât să ne plângem noi de alții, scrie Slavici în a șasea scrisoare. La Slavici cumpătul este înțelepciune și înțelepciunea e cumpătare: „stăpânirea de sine a omului care știe și înțelege, deci nu voiește să facă decât ceea ce este în natura lucrurilor să fie”. Cumințenia ferește de primejdii, frica te face mișel. Temerea este „frâul voinței omenești”. Capul omului este luminat de inimă. Iubirea este veșnică. O zestre inegal răspândită o constituie cumpătarea, lepădarea de sine și înălțarea sufletească. Sunt lucruri prin care omul de poate ferici. „Iubirea întărește inima și ne eliberează mintea”. La Slavici iubirea este opusă voinței, putând-o stăpâni.

Închisorile mele este compusă sub formă de scrieri adresate unui „prietin din altă lume”, poate Eminescu. Aici Slavici descrie viața sa petrecută în temnița de la Vaț, în 1888 – 1889 și în temnițele prin care trece între 1916 și 1920. Lucrarea constituie o prețioasă sursă de informații. Ea poate fi considerată ca un ultim cuvânt și o ultimă privire asupra drumului străbătut de-a lungul a aproape opt decenii de viață și mai bine, de cine decenii de activitate literară și publicistică.

Memorialistul scrie, în mai multe rânduri, că părinții săi au murit unul după altul, mai întâi mama, apoi, la câteva săptămâni și tatăl său. El ar fi murit de teamă, îl informează Slavici pe Iacob Negruzzi, să nu ajungă zile de bucurie, la care soția sa nu mai putea participa. Memorialistica nu oferă întotdeauna o imagine exactă, nici chiar asupra părinților săi. Asemănările între atitudinea lui Slavici față de mama sa și cea a lui Creangă sunt izbitoare. Mama lui Creangă rămâne la „filozofia” ei țărănească, în timp ce Slavici pune propriile sale idei în seama mamei sale.

Slavici era un om de încăpățănare rar întâlnită în susținerea ideilor sale. Îl plăcea „să-și audă glasul și să plângă” și nicăieri nu se vedea mai bine acest lucru, decât în **Lumea prin care am trecut și Închisorile mele**. Memorialistica șirianului este și o mină de informații și fără ea nu sunt de conceput cercetările în legătură cu Caragiale, Creangă și Coșbuc, iar cele în legătură cu Eminescu și Slavici însuși imposibil de realizat.

Unele dintre operele lui Slavici sunt didactice. În domeniul învățământului el a scris enorm: „numai...din literatura populară putem să cunoaștem vederile și gestul poporului”, deoarece „punctul de plecare al oricărei produceri literare originale este viața intelectuală a poporului nostru”. Slavici a stabilit șaptesprezece specii (vorbele, proverbele, cimiliturile, chiotele, snoavele, doina, balada, povestea, colinda, cântece de stea, cântecele de irozi, brezaia, plugul, paparuda, cântecele de nuntă și de cumetrie, descântecele, bocetele), dar când a trecut la prezentarea lor detaliată le-a redus la treisprezece, considerând colindele, cântecele de nuntă și de cumetrie și descântecele ca făcând parte din poezia de ocazie.

„Vorbele” reprezintă după părerea sa „un gen de producție literară, căci ele nu rezultă din inspirația momentană a celui ce vorbește, ci sunt obișnuite, o comoară comună tuturor”. „Vorbele” sunt numite și „zicători”. Când expune speciile folclorice, Slavici le denumește sumar: proverbele – „codice popular pentru înțelepciunea în viața practică; balada – cel mai presus dintre genurile povestitoare sau epice ale literaturii populare”.

Tot în „Educatorul” (1883 – 1884) Ioan Slavici a publicat un articol intitulat **Estetica**. Scris din necesități didactice și publicat din dorința de a incita discuții publice. Cursul acesta este influențat de Herbat și Spencer cu privire la legătura esteticii cu filozofia, psihologia și fiziologia. Profesorul ia în discuție trebuințele trupești, sociale și sufletești, precum și forma estetică și treptele evoluției.

Așa cum atestă un apropiat al scriitorului, Slavici s-a despărțit de viața pământească „cu o adevărată părere de rău, și fiindcă își închipuia că nu ajunsese la capătul chinurilor pentru care fusese sortit, și pentru ca străbătând-o până la al 78-lea an reușise să pătrundă câte ceva din tainele adânci ale firii necuprinse” (Pompiliu Marcea, Slavici, p. 125).

S-a stins așa cum a fost toată viața, sărac și lipsit de onoruri, lăsând drept moștenire familiei doar câteva manuscrise. O dată cu Slavici dispărea o lume și un mod de a înțelege lumea. Murea un mucenic al luptei pentru ceea ce credea că-i dreptate și adevăr, una dintre cele mai mari personalități etice pe care le-a dat cultura noastră. A pățit multe și n-a fost pătimaș, la festinul acestei vieți, n-a fost un răsfățat al sortii. În timp ce atâtea mediocrități au asaltat ierarhia socială, înfruptându-se cu lăcomie din bunurile vieții, fiul de țărani din Șiria a trăit permanent sub teroarea amenințătoare a foamei și a mizeriei.

Mihail Sadoveanu sublinia în evocarea **Ultimul din generația jertfei**: „Pentru darul pe care l-a avut, Slavici a pățit mai mult și mai lung decât toți. Cei care nu cunosc blestemul talentului și nu cugetă aspri și cu suferință să ajungă la bunurile de sus”. Dispărea, de asemenea, unul dintre marii noștri scriitori:

„Îl vedeam deasupra noastră – zice Galaction în cuvântul rostit la înmormântarea lui Slavici -, mare în literatură, fruntaș al condeiului, premergător și explorator al frumuseților graiului și ale sufletului poporului nostru”.

Vârsta, detențiile, umilirile îl șubrezișeră pe Slavici. Petrece la Crucea de Jos, lângă Panciu, în locuința fiicei sale Lavinia ultimele săptămâni de viață. A fost înmormântat în 17 august 1925, la Schitul Brazi, din Panciu.

Gala La ceremonia înhumării au participat rudele, localnicii și numai câțiva scriitori: Liviu Rebreanu, Gala Galaction, Mihail Sorbu etc. Au vorbit Rebreanu și Galaction. Crucea de deasupra mormântului poartă drept inscripție cuvintele lui Galaction rostite cu prilejul înmormântării: „Primește, Doamne, în rândul dreptilor, pe dreptul Ioan Slavici, care a trecut prin viață, cu rară înțelepciune și superioară îngăduință!”

Când în 26 aprilie 1884, apărea la Sibiu primul număr al ziarului „Tribuna”, toată lumea știa că Slavici este sufletul acestei publicații. În rolul lui de director, Slavici a avut de înfruntat bănuiala și persecuția autorităților maghiare și datorită relațiilor pe care și le formase la București, putea fi ușor învinuit de „unealtă”, „agent” al guvernului.

Ioan Slavici a fost nevoit, datorită filojunimismului său notoriu, să dea o declarație că nu va face propagandă pentru junimiști în coloanele „Tribunei”.

Mihail Kogălniceanu devine cel mai zelos cititor al „Tribunei”. La fel s-a întâmplat și cu Ionel Brătianu. „Telegraful român”, unde-și făcuse Slavici ucenicia dinainte de 1883, anticipează „Tribuna”. La „Telegraful român” a apărut cel mai clar ideea unității culturale a românilor de pretutindeni. „Telegraful...” inițiasse după 1878 o „foiță” care să-i deprindă pe cititori, prin contrabandă, cu ortografia și limba română. Însăși lozincă formulată de Slavici, „Soarele pentru toți românii la București răsare” - are precedente indubitabile.

Stăpânit de aceleași idei și principii, pe care le-a făcut cunoscute publicului prin paginile „Tribunei” sibiene, Ioan Slavici a devenit un colaborator de frunte al „Tribunei poporului” din Arad, după încetarea „Tribunei” din Sibiu. În această nouă etapă tribunistă, scriitorul a desfășurat o bogată activitate literară și publicistică. Prima sa lucrare literară tipărită în „Tribuna” arădeană a fost nuvela **Anghel**, reprodusă la numai o lună de zile, după „Convorbiri literare”, nr. 3 – 5/1906 (Număr festiv, alcătuit cu ocazia sărbătoririi a patruzeci de ani de la apariția revistei junimiste). Republicată în „Tribuna”, povestirea nu mai cuprinde episodul de la început.

Nuvela **Precupețul** a apărut pentru prima dată în „Tribuna”, nr. 94/1908, partea întâi, iar în numerele următoare, celelalte părți. Încă de la începutul lucrării autorul exclamă cu convingere că viața lui Barbu Olteanu de la Pitești, precupețul, e frumoasă. Tabloul este însă întunecat de moartea soției și a celor doi copii. Unicul băiat cu care rămăsese, întorcându-se în satul său, îi moare la puțin timp și rămâne singur. Ioan Slavici e interesat aici de prezentarea unor aspecte economice din viața micii burghezii de la noi, la începutul secolului al XX-lea.

Preocupări de natură moralizatoare a avut Ioan Slavici și în alte scrieri. În nuvela **O aventură galantă**, lucrare inedită, („Tribuna”, nr. 285/1910), autorul ia în răs aspectele amoroase ale vieții unor ofițeri de atunci. Mesajul ce se desprinde din cele câteva pagini ale lucrării se referă la necesitatea unei educații a cadrelor militare pe măsura misiunii lor. Cu siguranță că, datorită acestei convingeri, Ioan Slavici a îndeplinit funcția de secretar literar al „Buletinului armatei și marinei”, la numai trei ani de la publicarea nuvelei.

Fiind un pedagog desăvârșit timp de peste patru decenii și acordând un rol deosebit educației, scopului și mijloacelor acesteia, el a preconizat așa-zisa „armată-școală”, în care ofițerii să aibă rolul de dascăli.

Dintre cele peste o sută de nuvele ale prozatorului, multe au văzut lumina tiparului în „Tribuna”. Nuvelele publicate în acest cotidian, din care n-au lipsit îndemnul moralizatoare, s-au bucurat, mai ales după 1900, de aprecieri atât din partea cititorilor, cât și din partea criticilor. Astfel, ocupându-se de nuvela **Spiru Călin**, subintitulată „roman”, probabil datorită întinderii sale, nuvelă a cărei primă parte a fost publicată în nr. 222/1908 din „Tribuna” și a continuat să apară, pe

părți, în numerele următoare, critica literară a vremii a apreciat realizarea personajului principal care dă și titlul bucății. Îi sunt subliniate, mai ales, trăsăturile egoiste, precum și preocuparea de a-și mări veniturile cu o exactitate matematică, pe căi, bineînțeles, nu prea cinstitute, folosind sistemul dobânzilor.

Personajul a cărui lozincă „taci și rabdă” e ridicată la rangul de principiu al vieții, nu este altul decât un cămătar zgârcit, rămas singur până spre bătrânețe, cumpătat în toate, omul născut parcă cu creionul în mână, gata oricând să facă „combinații și socoteli”.

Un copil găsit pe scările unei biserici din București de niște oameni care pleaseră din sat în Capitală să-și caute de lucru, crescut cu grijă, și căruia îi va veni nenorocirea de la o fată imorală de mahala, formează subiectul altei nuvele – „roman”, publicată de Slavici pentru prima dată în „Tribuna”. Ea poartă titlul **Din valurile vieții** și a fost întâmpinată cu destul interes de critica literară.

Despre cele șapte romane scrise de Slavici, **Corbei** a apărut doar în paginile „Tribunei”, între 1906 – 1907. Romanul nu face parte dintre operele sale reușite din punct de vedere artistic. Personajul central este un celibatar ce-și pierde încrederea în oameni și se izolează. Pierde și o dragoste din tinerețe, pentru motivul că fusese destituit din funcția de avocat. Nu se poate adapta mediului unde trăiește, având necazuri din această cauză, dar și pentru faptul că erau un ateu convins.

Ni se pare inexplicabilă evoluția acestui personaj spre sfârșitul narațiunii, când se întoarce cu fața spre divinitate, fiind convertit din punct de vedere religios și transformat dintr-un mizantrop într-un om ce descoperă, în chip neașteptat, frumusețea vieții de familie. Din roman cititorii mai rețin și un personaj feminin, doamna Fireanu, o persoană întreprinzătoare și plină de energie. Dar, reușita acestui personaj, precum și cele câteva pagini în care Ioan Slavici prezintă, cu o deosebită sensibilitate, afinitățile sufletești dintre Corbei, om destul de în vârstă, și Lucia, o fată în pragul adolescenței, nu salvează nicidecum lucrarea, textul rămânând greoi, confuz și cu fraze neclare.

Prezent la toate marile evenimente de seamă din epocă, Ioan Slavici nu putea să nu facă parte dintre colaboratorii de frunte ai ziarului arădean. De la primul său articol, **Premiile școlare**, până în 1910, când îi apare ultima lucrare, **Pesimismul meu**, scriitorul șirian a desfășurat o vastă activitate publicistică și literară, care a servit în mod pregnant luptei pentru desăvârșirea unității poporului român.

Proza sa are un caracter obiectiv, cu numeroase reflecții moralizatoare, fiind în spiritul tradiției și în același timp un important mijloc de conservare a ființei naționale a poporului român, specific și altor scriitori transilvăneni ca Octavian Goga, George Coșbuc, Ion Agârbiceanu etc.

Ioan Slavici a folosit paginile „Tribunei” arădene pentru înfăptuirea unității politice a românilor din Ardeal, unitate pe care, atât el, cât și alți scriitori, o vedeau înfăptuită mai ales printr-o activitate culturală susținută.

Bibliografie

1. Călinescu, G., *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Editura Minerva, București, 1982;
2. Marcea, P., *Ioan Slavici*, E. P. L., București, 1965;
3. Munteanu, G., *Sub semnul lui Aristarc*, Editura Eminescu, București, 1975;
4. Negrilă, I., *Scriitori români în actualitate*, Editura Multimedia Internațional, Arad, 2003;
5. Piru, Al., *Istoria literaturii române de la origini până azi*, Editura Univers, București, 1981;
6. Popescu, M., *Slavici*, Editura Cartea Românească, București, 1977;
7. Slavici, I., *Amintiri*, Editura Viitorul Românesc, Deva, 1998;
8. Todoran, E., *Secțiuni literare*, Editura Facla, Timișoara, 1973;
9. Vatamaniuc, D., *Ioan Slavici și lumea prin care a trecut*, Editura Academiei R.S.R., București, 1968;
10. Zăciu, M., *Clasici și contemporani*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1991.

VASILE GOLDIȘ ȘI IOAN SLAVICI**VASILE GOLDIS AND IOAN SLAVICI****Eugen GAGEA****Facultatea de Psihologie și Științe ale Educației,
Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad****Abstract**

The historical paper of Dr. Eugean Gagea from the local university that carries the name of their spiritual father is a complete monograph of the life and literary work of Vasile Goldis the leader of the Great Union in 1918, 1st of December, having an essential contribution in forming the National Unity of the Rumanian people.

Key words: *leader, journalist, spokesman, personality, editor.*

Cuvinte cheie: *profesor, corifeu al Marii Uniri, ziarist, redactor, orator, personalitate.*

În calitatea sa de director al *Asociațiunii* culturale arădene, Goldiș considera că această societate are drept, țel fundamental „să fie mama ocrotitoare a limbii românești, aici la marginile cele mai spre apus a neamului nostru”. Îl elogia pe Ioan Slavici, care „prin condeiul său învăluit în farmecul dulcelui nostru grai a creat la cele 3 milioane de români din Țara Ungurească o nouă epocă de progres a limbei românești”⁴³.

În strânsă legătură cu idealurile naționale și sociale care îl însușeau, cu dragostea lui pentru poporul din care făcea parte, cu afinitatea manifestată pentru ceea ce i-a asigurat acestuia persistența, se vădesc a fi și ideile lui Goldiș cu privire la artă și literatură, dragostea și pasiunea pentru frumos fiind o coordonată fundamentală a echilibrului spiritual al personalității celui în cauză.

În articolul intitulat *Arta*, publicat în *Tribuna poporului* (1902), Vasile Goldiș, după ce afirmă că arta este una dintre trăsăturile esențiale care-l deosebește pe om de ceea ce îl înconjoară, de celelalte viețuitoare, subliniază apoi și importanța ei în viața unui popor. Arta face ca un neam să capete trăsături specifice, cu care să se poată afirma în cadrul circuitului universal al valorilor.

Exprimându-și convingerea că toate popoarele iubesc frumosul și ca atare arta le e de asemenea proprie, ca preocupare tuturor, încă din cele mai vechi timpuri, Goldiș ține să precizeze, cu mândrie, că în ciuda condițiilor vitrege istorico-politice, care nu i-au permis să se manifeste în acest domeniu, multă vreme, în toată plinătatea posibilităților, dragostea de frumos a fost și este o componentă de seamă a poporului român. „Românul -scria el, hiperbolizând ușor retoric - iubește arta mai mult decât grâul. Nu seceră fără doină, doină la plug, doină la coasă”⁴⁴. Sensul politic al unor asemenea reliefări - care în esența lor nu sunt deloc fanteziste, subiective - nu e greu de sesizat. Un popor în a cărui structură sufletească simțul artistic ocupă un loc atât de important - sugerează autorul articolului - un popor care a făcut prin producțiile sale folclorice, în primul rând, dovada originalității și înzestrării sale, merită o soartă mai bună și drepturi egale cu celelalte popoare civilizate ale Europei vremii.

Într-un alt articol, publicat în aceeași perioadă, (*Arta română*), Goldiș susține cu convingere că arta noastră are caracter european și universal⁴⁵. În spiritul culturii sale clasice, care îl făcea să

⁴³ *Tribuna*, 30 ianuarie/12 februarie 1909, nr.12, p.2, și *Biserica și școala*, 1/14 februarie 1909, nr.17, p.2-3

⁴⁴ Vasile Goldiș, *Arta*, în *Tribuna poporului*, 11/24 februarie 1902, nr.26, p.1

⁴⁵ Idem, *Arta română*, în Idem, nr 6, 8/22 ianuarie 1908, nr. 4, p.1

admită monumentele istorico-arhitectonice din Grecia, pe care le considera cu îndreptățire leagănul civilizației europene, (dar și de la Constantinopol, Alexandria, Cairo, Ierusalim etc.), ca pe bunuri ale întregii umanități⁴⁶, intelectualul ardelean aduce în acest articol un cald elogiu poporului român pentru că, înzestrat de la natură cu calități alese, cum ar fi demnitatea și virtutea, a oferit umanității nenumărate talente, cu care s-ar mândri orice neam⁴⁷.

După părerea lui Goldiș, care își păstrează deplina actualitate, orice operă de artă durabilă nu aparține numai poporului în mijlocul căruia a apărut, ci omenirii în ansamblu⁴⁸. Deține deci un caracter de universalitate în spațiu; ceea ce este cazul și cu capodoperele artei și literaturii române.

În ceea ce privește această idee a universalității capodoperelor naționale, la care se oprește mai mult în mod concret, Vasile Goldiș, subliniază cu îndreptățită mândrie, nivelul ridicat la care a ajuns și scrie: „Sunt fericit, că iată pe cerul vieții românești au răsărit luceferii poeziei: Alecsandri, Eminescu, Coșbuc”. Și în continuare, cu evident substrat național politic: „Poporul cu astfel de nume pe paginile istoriei sale își croiește viitor de aur printre valurile vieții de pe pământ”⁴⁹.

Problemele literaturii române - privite și pe plan mai larg, teoretic, îl preocupă pe Goldiș într-un articol publicat în revista *Luceafărul* cu titlul *Literatura noastră*. Să reținem de aici, în primul rând, o idee rămasă de actualitate și confirmată în justețea ei de evoluția ulterioară a literaturii române, de la data când a fost scris articolul respectiv (1904). E vorba de exprimarea de către Goldiș a convingerii că literatura unui popor este rezultatul dezvoltării, evoluției acestuia și ea trebuie să oglindească aspirațiile și năzuințele poporului din mijlocul căruia s-a ivit. Pentru scriitorii români din Transilvania - arată Goldiș - aceasta înseamnă reflectarea în scrisul lor a vieții românității de aici, aspirația acesteia spre libertate și independență, spre unire, spre muncă pașnică și constructivă, spre moralitate, civilizație etc., etc.

Goldiș, adeptul unei arte realiste, care să oglindească cu veridicitate aspecte luate din viața socială și națională, a militat pentru o asemenea artă, îndemnându-i pe scriitori să se aplece asupra vieții și frământărilor poporului. Înțelegându-i și apreciindu-i pe reprezentanții de seamă ai scrisului românesc (Eminescu, Creangă, Caragiale, Slavici, Coșbuc, Goga), o făcea în bună măsură tocmai pentru a-i da drept modele vii, exemplare în direcția unei literaturi realiste de înaltă valoare artistică.

Există apoi, în articolul la care ne-am referit mai sus, și alte idei de valoare. Goldiș crede că opera literară autentică trebuie să îmbine caracterul național cu cel universal, să vehiculeze idei cu ajutorul unor mijloace artistice care să impresioneze, să provoace emoții estetice.

Și de data aceasta, își afirmă convingerea întemeiată pe valorile remarcabile pe care le-a dat literatura noastră că „românii sunt capabili să dea talente mari pentru literatură. Începând de la pleiada cea veche a bărbaților literați care în România au produs renașterea națională și până în timpurile mai nouă, literatura românească (...) este clasică”⁵⁰, (aici cuvântul de „clasic” are sensul de „exemplar”, „foarte valoros”- n.n.). Ea a dat creații demne de tot interesul și dincolo de hotarele țării: „Slavici ar putea să fie podoaba literaturii oricărui neam, George Coșbuc e un geniu, care trebuie să primească loc onorific chiar în istoria literaturii universale”⁵¹ - iată două exemple date de Goldiș. (Chiar dacă acestea, în ele însele, pot fi pentru unii discutabile, ideea în sine rămâne absolut justă).

Discutând situația literaturii române din Transilvania, Vasile Goldiș arată condițiile social-economice nefavorabile în care a fost și este silită să se dezvolte, ceea ce face ca talentele mari, pentru a se putea realiza în condiții normale, să se refugieze dincolo de Carpați.

Importantă este optica sociologică - a articolului în cauză, atât de apropiată cititorului de azi

⁴⁶ *Românul*, 6 aprilie 1921, p.1; 9 aprilie 1921, nr.33, p.1-2

⁴⁷ Vasile Goldiș, *Arta română, op.cit.*, p.16.

⁴⁸ *Ibidem*

⁴⁹ *Ibidem*

⁵⁰ Vasile Goldiș, *Literatura noastră*, în *Luceafărul*, (Budapesta), 1 ianuarie 1904, nr.1, p.4

⁵¹ *Ibidem*